

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels in Leuven

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, Leuven,
Diestsestraat 182 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/24062/134.1

Pol Vanneste

15/03/2024

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Thematisch onderzoek naar schutterstorens	4
1.2.	Situering van de schutterstoren in Leuven	5
1.3.	Historisch overzicht	6
1.3.1.	Historische context en typologie van schutterstorens	6
1.3.2.	Herberg "In de Toewip" met Toewip als exemplarisch voorbeeld	6
1.4.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	7
1.5.	Fysieke toestand van het onroerend goed	9
2.	Evaluerend gedeelte	9
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	9
2.2.	Motivering van het type bescherming	10
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	11
2.4.	Juridische toestand	11
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	11
2.4.2.	Omgeving:.....	11
3.	Beheersvisie	11
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	11
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	12
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	12
4.	Bronnen	13
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	13
5.1.	Omgevingsplan	13
5.2.	Fotobijlage	13
5.3.	Documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier	13
5.4.	Documentatie: historische context van de schutterstorens	13

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

De aanleiding tot beschermingsvoorstel voor de schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels in Leuven is het thematisch onderzoek rond schutterstorens, dat door het agentschap Onroerend Erfgoed werd uitgevoerd na de opheffing van de monumentenbescherming van de schutterstoren in Wetteren na een verwoestende brand in 2020. Na het opheffen van de bescherming van deze schutterstoren ontstond er een hiaat in het beschermde bestand. Het onderzoek naar schutterstorens is opgenomen in de beschermingskalender 2021.

1.1. Thematisch onderzoek naar schutterstorens

Het thematisch onderzoek van het agentschap Onroerend Erfgoed behelst overdekte staande wippen of schutterstorens, gebouwd vanaf de jaren 1920 tot de jaren 1950. Als begin- en eindpunt van deze periode gelden 1923 en 1956, de respectieve bouwjaren van de eerste schutterstoren in Vlaanderen op de sportterreinen bij een fabriek in Ronse en van de Sint-Sebastiaanstoren in dezelfde stad. Tijdens het interbellum en het eerste naoorlogse decennium werden schutterstorens met een metalen skeletconstructie een ruim verspreid fenomeen in Vlaanderen, waarvan vandaag echter weinig sporen bewaard zijn.

De brand van de schutterstoren in Wetteren symboliseert de schaduw die sinds enkele decennia boven het erfgoed van de schutterstorens hangt. Van de zes nog in situ bewaarde schutterstorens, in bouwperiode en constructiemethode vergelijkbaar met de Wetterse toren, is de Sint-Sebastiaanstoren in Ronse de enige toren met nog een actieve schuttersgilde.

Het voortbestaan van schutterstorens is bedreigd omdat:

- de uitbating van een schutterstoren door een café-restaurant of een schuttersmaatschappij niet meer rendabel is. Op veel plaatsen zijn er nog actieve schuttersverenigingen, maar deze gebruiken sinds de jaren 1980 steeds meer moderne muitwippen, in openlucht opgesteld bij de gemeentelijke sportterreinen.
- de leeftijd van de nog bewaarde torens, tussen 70 jaar en een eeuw oud, zorgt voor stijgende onderhoudskosten of zelfs een restauratienood. Bovendien stelt zich bij torens die nog de oorspronkelijke bekleding in kunstleien bewaren, een asbestproblematiek,
- de hoge en smalle binnentorens zijn specifiek ontworpen voor het schieten op de daarin opgestelde staande wip, waardoor schutterstorens moeilijk herbestembaar zijn. De als monument beschermde schutterstoren van Rixensart (Wallonië) vormt een voorbeeld van nevenbestemming. Na de restauratie behield deze toren zijn oorspronkelijke functie in combinatie met het "*museum voor het boogschieten*"¹,
- er bestaat tot nog toe weinig interesse van buiten de schutterswereld voor deze torens en hun boeiende geschiedenis. Nochtans zou men deze hoge en beeldbepalende schutterstorens letterlijk in het licht kunnen stellen door de, na de veralgemening van elektrische verlichting, dichtgemaakte torenramen opnieuw open te maken. Zo verlicht men in het Waalse Harchies de herstellende schutterstoren 's avonds (periodiek) van binnenuit en versterkt men de bakenfunctie ervan.²

Na de brand in Wetteren omvatte het beschermde bestand geen enkele schutterstoren meer. In de lente van 2022 organiseerde het agentschap plaatsbezoeken aan de zes nog in situ bewaarde schutterstorens die door hun bouwperiode en constructiemethode vergelijkbaar waren met de Wetterse toren. Hierbij werd nauw samengewerkt met de Koninklijke Nationale Bond der Belgische Wipschutters, lid van de koepelorganisatie Vlaamse Traditionele Sporten (VLAS). Het onderzoek moest leiden tot de selectie van enkele beschermenswaardige schutterstorens op basis van drie selectiecriteria:

¹ <https://www.okv.be/museum/museum-voor-het-boogschieten>.

² DI EMIDIO M. 2023: *La perche est enfin (c)ouverte!* [online], [La perche est enfin \(c\)ouverte! \(sudinfo.be\)](#) (geraadpleegd op 16 november 2023).

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

- 1) een hoge erfgoedwaarde,
- 2) een goede fysieke toestand,
- 3) de aanwezigheid van toekomstpotentieel of maatschappelijk draagvlak voor traditioneel gebruik als overdekte staande wip. Samen met andere maatregelen biedt de (her)waardering van de oorspronkelijke functie immers de meeste garantie voor behoud, onderhoud en indien nodig restauratie van een schutterstoren.

Een selectie van twee schutterstorens werd weerhouden voor de uitwerking van een beschermingsdossier, met name de Toewip van 1936 in Leuven en de Sint-Sebastiaanstoren van 1956 in Ronse³. Hierover werd overleg gepleegd met de stadsbesturen van Leuven en Ronse, die positief tegenover deze beschermingen staan.

1.2. Situering van de schutterstoren in Leuven

De schutterstoren of Toewip is gelegen in het huizenblok ten zuiden van de Diestsestraat en ten noordoosten van de doodlopende Lepelstraat. Sinds de bouw in 1936 vormde de schutterstoren één geheel met de herberg "*In de Toewip*" en de achterliggende gelagzaal (Diestsestraat nummer 182). De Toewip en de bijhorende herberg waren gedurende vele decennia erg populair. In 2018 namen er nog gemiddeld 70 boogschutters deel aan de wekelijkse schieting op dinsdag. Op dat moment was er ook op zondag nog schieting. In de periode daarvoor waren er zelfs vier tot vijf schietingen per week.⁴

Vanaf 2015 was de verkoop van de herberg "*In de Toewip*" en de schutterstoren gepland. Vanuit de bezorgdheid van diverse actoren voor (de teloorgang van) de erfgoedwaarde van de schutterstoren organiseerde het stadsbestuur in 2018 een brainstormsessie over de toekomstmogelijkheden van de Toewip. Dit gebeurde in samenwerking met de Koninklijke Nationale Bond der Belgische Wipschutters, schuttersmaatschappijen en de koepelorganisatie Vlaamse Traditionele Sporten (VLAS). Vervolgens maakte de stad een "*draaiboek voor de totstandkoming van alternatieve ontwikkelings- en financieringsmodellen voor moeilijk te herbestemmen erfgoed met 'In de Toewip' als case*" en een "*Verkoopshandboek voor De Toewip*" op.⁵

Sinds de sluiting van het café in 2019 en de daaropvolgende verkoop en leegstand wordt er niet meer op de staande wip geschoten in de Toewip. Op basis van het "*Verkoopshandboek*" werd gezocht naar een nieuwe eigenaar-investeerder die bereid was om de Toewip te behouden als een actieve schutterstoren. Op 25 augustus 2023 werd de door deze ontwikkelaar ingediende omgevingsvergunning onder voorwaarden goedgekeurd door het College van Burgemeester en Schepenen. Samenvattend combineert het bouwplan het behoud van de herbergpui in geglazuurde tegels (begane grond) met dit van de schutterstoren achteraan op het perceel. Na afbraak zal het appartement boven de herberg (met beperkte erfgoedwaarde) vervangen worden door een nieuwbouw met studentenkamers. Het kenmerkende verschil in rooilijn tussen het voorgeplaatste gevelfront met herbergpui en de achteruitwijkende gevel van de bovenverdieping zal daarbij gedeeltelijk behouden blijven. De verbouwde begane grond (herberg) en gelagzaal zullen hun horecafunctie behouden. De Toewip zal opnieuw in gebruik genomen worden als schutterslocatie.⁶ Voorafgaand aan de toekenning van de vergunning met voorwaarden was het agentschap Onroerend Erfgoed betrokken voor zover het de in het beschermingsdossier opgenomen delen betrof (schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels).

³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Auberge Sint Sebastien* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/29060> (geraadpleegd op 24 november 2023).

⁴ Document VLAS, 2018.

⁵ Mail van Joke Buijs, Afdelingshoofd ruimte en onroerend erfgoed van de stad Leuven.

⁶ OMV_2023075604 op 25.08.2023 onder voorwaarden goedgekeurd door het College van Burgemeester en Schepenen.

1.3. Historisch overzicht

1.3.1. Historische context en typologie van schutterstorens

Overdekte staande wippen of schutterstorens, in Leuven *toewip* genoemd, komen voort uit de eeuwenoude traditie van het handboogschieten op de staande wip. Het **schieten op de staande wip** kent als volkssport nog steeds een ruime verspreiding in Vlaanderen. Vanaf het interbellum werden schutterstorens met metalen skeletconstructie (draagstructuur) een ruim verspreid fenomeen in Vlaanderen. Soms is de oorspronkelijke bekleding met kunstleien vervangen door golfplaten. Eén of twee metalen staande wippen zijn in de met houten planken beklede binnentoren(s) opgesteld. Deze sobere maar beeldbepalende schutterstorens werden, anders dan staande wippen in openlucht, vooral in steden gebouwd, in de nabijheid van een station of andere faciliteiten voor openbaar vervoer.

De historische context en een typologische benadering van de schutterstorens uit het interbellum en het eerste naoorlogse decennium kan je lezen in documentatiebijlage 5.4 (*Van middeleeuwse schuttersgildes tot schutterstorens*).

1.3.2. Herberg "In de Toewip" met Toewip als exemplarisch voorbeeld

De herberg "*In de toewip*" met de aansluitende gelagzaal en schutterstoren werd volgens de bouwvergunning in 1936 ingeplant op een geknikt langwerpige perceel aan de zuidzijde van de Diestsestraat.⁷ De bouwheer was de Samenwerkende Maatschappij brouwerij en mouterij "*De Eendracht*". Deze was van 1905 tot 1974 gevestigd in de Jan Pieter Minckelersstraat en de Tweewatersstraat (voorheen Dijestraat), in vogelvlucht een halve kilometer ten noorden van de Toewip. De in 1935 nieuw gebouwde brouwerijgebouwen werden in 1974, na stopzetting van de brouwactiviteit gesloopt. Daarop kregen de herberg en de schutterstoren een private uitbating.⁸ De in het stadsarchief bewaarde bouwplannen zijn niet ondertekend door de architect.

Van de eenheid van het project getuigt het feit dat van het verdiepte portaal, over de herberg en de gelagzaal, tot in de toren een zelfde type cementtegelvloer uit de jaren 1930 gelegd werd.

De op 30 januari 1937 gestichte Toewipmaatschappij "*De Eendracht*" kwam samen in de gelagzaal achter herberg "In de Toewip" en hield zijn schietingen in de schutterstoren.⁹ Overigens telde Leuven een tiental oudere schuttersgildes op de staande wip die teruggingen op de periode van de 15de tot de 17de eeuw.¹⁰

De herberg aan de straatzijde werd gebouwd tussen de overige handelspanden en verving een eenvoudige 19de-eeuwse lijstgevel met winkelpui. In overeenstemming met de bouwrichtlijnen bestaat het in 1936 gebouwde rijhuis van twee traveeën en twee bouwlagen, gevat onder een pseudo-mansardedak, uit:

- 1) de gelijkvloerse herberg op de oude rooilijn en deel afgedekt door een plat dak,
- 2) de terugwijkende bovenbouw op de nieuwe rooilijn van 1921.

⁷ STADSARCHIEF LEUVEN, Modern Archief, dossier 96586 (bouwvergunning 30.06.1936).

⁸ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Tweewatersstraat* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/15115> (geraadpleegd op 24 november 2023); UYTTERHOEVEN 1983, figuur 37.

⁹ GOEDERTIER D. 2023: *Lijst schuttersgildes staande wip* [online], [collectie-davygoedertier.blogspot.com](https://davygoedertier.blogspot.com) (geraadpleegd op 16 november 2023).

¹⁰ GOEDERTIER D. 2023: *Lijst schuttersgildes staande wip* [online], [collectie-davygoedertier.blogspot.com](https://davygoedertier.blogspot.com) (geraadpleegd op 16 november 2023).

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

Panden met terugwijkende gevelwanden op de verdieping(en) boven vooruitgeschoven puien zijn kenmerkend voor de door oorlogsgeweld deels vernietigde straten die in de jaren 1920 heropgebouwd werden.

1.4. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

De **herbergpui** van 1936 vormt het gevelfront van een kort, vooruitspringend volume van één bouwlaag onder plat dak. Enkel het eigenlijke gevelfront met herbergpui, inclusief het verdiepte portaal, wordt beschermd. De herbergpui behoudt de art-deco-architectuur uit de jaren 1930, zoals weergegeven op het bouwplan van 1936. Boven de geprofileerde hardstenen plint (met kelderluik) is het kenmerkende tegelparement bewaard. De overwegend lichtblauwe kleur wordt verlevendigd met donkerblauwe en gele accenten. De overwegend horizontale belijning van de gevel (horizontale plaatsing van de rechthoekige tegels, ramen, druiplijst, bovenlicht) krijgt centraal een verticaal accent door het verdiepte portaal (verticale plaatsing van langwerpige tegels, deur). Blijkens de gehalveerde signatuurtegels met letters in reliëf, links boven de plint, zijn de tegels geplaatst door het Brusselse Huis Claes, importeur van Tsjecho-Slovaakse tegels en bouwaardewerk van diverse fabrieken.¹¹

De indeling van de herbergpui was oorspronkelijk volledig symmetrisch: het verdiepte portaal met houten beglaasde toegangsdeur (intussen vervangen) was aan weerszijden geflankeerd door brede raampartijen. Het linker raam werd, vermoedelijk in het laatste kwart van de 20ste eeuw, ingekort voor de inbreng van een bijkomende deur. De verdiepte toegangsdeur is gevat tussen afgeronde hoeken, bekleed met verticaal geplaatste langwerpige lichtblauwe en donkerblauwe tegels. Het portaal is aan weerszijden bovenaan in de afgeronde hoeken verrijkt met smalle, decoratieve lichtarmaturen met smeedijzeren traliwerk in spiraalvorm. Deze armaturen zijn omrand door donkerblauwe tegels. Aan de interieurzijde van de herbergpui is het verdiepte portaal rechthoekig uitgewerkt. Gele profieltegels lijnen het portaal en de vensters af. Ook de vensterbanken bestaan uit profieltegels van deze kleur. Boven het portaal en de brede vensters vormt een geprononceerde, nagenoeg gevelbrede druiplijst in blauwe en gele profieltegels de scheiding met de rechthoekige bovenlichten. Daarboven steekt nog een brede puilijst. De cementtegelvloer uit de jaren 1930 in het verdiepte portaal is afgeboord met een hardstenen dorpel. De vloer lijkt sterk op deze in de schutterstoren. De gele en bruine gemarmerde tegels zijn gelegd in een geometrisch patroon.

De eigenlijke herberg en de ten zuiden, achterin aansluitende gelagzaal op rechthoekige plattegrond (één bouwlaag onder diepgericht zadeldak) worden niet mee beschermd. De gelagzaal heeft een beperkte erfgoedwaarde. De **wand tussen de gelagzaal en de schutterstoren** wordt gevormd door de noordwand van de schutterstoren (en is dus mee beschermd). Deze wand is opengewerkt met een brede korfbogige uitsparing.

De 32 meter hoge **schutterstoren of toewip** van 1936 heeft de vorm van een obelisk. Vanaf een vierkant grondplan versmalt de toren naar de bovenste geleding toe. Daarboven is hij afgedekt met een zwak hellend, licht overkragend piramidedak. De oorspronkelijke buitenbekleding van de toren met ruitvormige kunstleien (eterniet) werd rond 2009 - vanwege het schadebeeld van de leien, en mogelijk ook de asbestproblematiek - vervangen door golfplaten. Houten kepers en de deels bewaarde bebording verwijzen nog naar de oorspronkelijke bekleding. In de noordwand en de zuidwand verdwenen de boven elkaar geplaatste centrale ramen, die de geledingen van de toren aangaven, daarbij achter de nieuwe bekleding. Hoewel de vervallen rechthoekige vensters met metalen roedeversdeling werden verwijderd, blijven de ramen aan de binnenzijde afleesbaar. Op vandaag geven de bewaarde houten binnenluiken nog steeds aan hoe het zenitaal licht de binnentorens verlichtte (de luiken konden vermoedelijk geopend worden vanuit de inspectieschachten).

---

¹¹ Informatie Mario Baeck.

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

Bij de veralgemening van de elektrische verlichting werden de ramen overbodig. Ook de bovenste geleding (onder het dak) was in de noordwand en de zuidwand voorzien van telkens een smalle deur met beglazing en dito roedeverdeling. In relatie tot deze deuren kraagde op deze hoogte een volledig omlopend, metalen balkon uit op dito schoren. Dit balkon vormde met zijn horizontale buisrelingen een sierlijk element, maar had ook een praktische functie, bijvoorbeeld voor het onderhoud van het dak.

Interieur van de schutterstoren

De dragende structuur van de schutterstoren bestaat uit een **metalen skeletconstructie**. De toren telt, naast de begane grond of schuttersvloer (met een grotere hoogte), negen geledingen en een lage zolder onder het dak. De vier hoekpilonen zijn stevig verankerd in betonnen fundamenteën en bijkomend met (schroef)bouten verstevigd. Deze pilonen zijn met elkaar verbonden door horizontale liggers. Per geleding is de constructie nog eens verstevigd met (naar het midden van de wand toelopende) schuine schoren. Op de begane grond zijn er bijkomende horizontale en schuine trekkers naar de hoekpilonen toe. Kenmerkend convergeren de metalen constructieonderdelen naar plaatvormige knooppunten (rechthoekig en rechthoekig met afgeschuinde hoek), waar ze met (schroef)bouten zijn verankerd.

De noordwand is echter opengewerkt met een brede korbogige doorgang naar de niet-beschermde gelagzaal. De beglaasde rechthoekige deuren van deze doorgang (met rechtstreekse toegang tot elke schutterstoren) werden recent vervangen door een muur in betonsteen, voorzien van één smalle deur. Boven de vroegere deuren is het boogveld ingevuld met een metalen ligger en dito stijlen met horizontale plankenbebording. Deze houten bebording loopt verder tot de hoeken van de constructie en is enkel zichtbaar in de toren. Aan de zijde van de gelagzaal is ze overpleisterd. Om het krachterspel van de skeletconstructie in de noordwand (begane grond) op te vangen zijn de zones tussen de korbogconstructie en de pilonen verstevigd met een metalen straalwerk van korte horizontale liggers en dito schuine schoren, gemarkeerd door plaatvormige knooppunten met (schroef)bouten. Dit staaltje van bouwtechniek (brede korbogdoorgang, metalen straalwerk...) komt bij andere nog bestaande schutterstorens niet voor en geeft de schuttersvloer in Leuven een bijkomende sierlijkheid. Onder de kokosmatten (die de val van de pijlen breken) is de cementtegelvloer uit de jaren 1930 bewaard, sterk gelijkend op deze van het verdiepte portaal (herbergpui). De gele en bruine gemarmerde tegels zijn gelegd in een geometrisch patroon.

Aan de noord- en de zuidwand is de skeletconstructie – vanaf de geleding boven de begane grond - dubbelwandig zodat er **inspectieschachten** ontstaan. Deze zijn via houten zolderluiken vanaf de begane grond bereikbaar. De verschillende geledingen van de inspectieschachten hebben meestal geen tussenvloer. In de constructie verankerde metalen ladders en ook een hoge houten ladder maken de schachten tot de zolder toegankelijk. Op de buitenkant van de metalen skeletconstructie zijn houten verticale kepers en horizontale 'pannenlatten' geplaatst waarop oorspronkelijk de kunstleien bevestigd waren, en nu de golfplaten. Op een aantal plaatsen is nog de houten bebording van de vroegere kunstleien bewaard. Het piramidedak (zolder) rust op omlopende metalen liggers. Het dak is opgebouwd uit metalen hoekribben met 'hanenbalken'. Houten kepers en een deels bewaarde bebording dragen de dakbekleding.

De schutterstoren is verticaal opgedeeld in twee gelijkvormige, taps toelopende **binnentorens** op rechthoekige plattegrond. Zij vormen de eigenlijke schutterstorens waarin telkens een metalen staande wip is opgesteld, meer bepaald op korte afstand van de west- en de oostwand. De binnentorens zijn van elkaar gescheiden door een tussenwand tot in de top. Op de begane grond is er echter doorgang van de ene naar de andere binnentoren. De boogschutters zijn ter hoogte van deze binnenwand beschermd door afdaken (lessenaarsdak) met ijzerdraad. De metalen prangen met "vogels" kunnen op en neer gehaald worden door een manueel mechanisme met touwen die op metalen wieltjes

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

draaien. De binnentorens hebben tot in de top grotendeels een verticale plankenbebording. De beplanking is in elke toren in de noordwand en de zuidwand gemarkeerd door boven elkaar gestelde binnenluiken. Deze gekoppelde luiken bevinden zich tegenaan de tussenwand en komen uit in de inspectieschachten, waar ze bij openstand licht ontvingen van de gesupprimeerde ramen in de buitenbekleding.

1.5. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 16 mei 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Voor de bouwfysische evaluatie van het goed, verwijzen we naar het inspectierapport van Monumentenwacht Vlaanderen die het voorgeplaatste gevelfront en de schutterstoren inspecteerde op 30 januari 2023. Deze inspectie gebeurde op vraag van het agentschap Onroerend Erfgoed en dient bijkomend om de fysieke toestand van de toren goed in kaart te brengen. Foto's van Monumentenwacht worden met toestemming gebruikt in de fotoregistratie.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Culturele waarde:

- In grotere Vlaamse en Brabantse steden stonden schuttersgildes vanaf de late middeleeuwen in voor ordehandhaving en militie. Vanaf 1500 kenden deze gildes een landelijke verspreiding en verloren ze hun militaire functie. Ondanks de opheffing van deze elitaire gezelschappen in de Franse tijd vond er in de 19de eeuw een heropleving van het boogschieten plaats. Naast de Sint-Jorisgildes (kruisboog) en de Sint-Sebastiaansgildes (handboog) met wortels in het ancien régime ontstonden er nu nieuwe maatschappijen met namen zoals "Willem Tell" of "De Eendracht". De groeiende populariteit van het handboogschieten op de staande wip culmineerde vanaf het interbellum in de bouw van overdekte staande wippen of schutterstorens. Als overdekte staande wip uit 1936 getuigt de Toewip in Leuven op een exemplarische wijze van deze traditie.

Historische waarde:

- De tijdens het interbellum en het eerste naoorlogse decennium gebouwde schutterstorens komen voort uit de eeuwenoude traditie van het handboogschieten op de staande wip. In de 19de en vooral de 20ste eeuw ontpopte deze uit het ancien régime overgeleverde traditie zich tot een ruim beoefende volkssport. Vanuit de zoektocht om deze buitensport het hele jaar door te beoefenen kon men rond 1900 in Brussel voor het eerst, ook in de winter of bij slecht weer, boogschieten op een in een toren opgestelde staande wip.
- De vermoedelijk eerste schutterstoren in Vlaanderen kwam er in 1923 op de sportterreinen bij een textielabriek in Ronse. Daarna, tot in de jaren 1950, werden er in minstens 20 Vlaamse steden schutterstorens gebouwd, sobere met kunstleien beklede constructies die boven de huizenrijen uittorenen. Vanaf de jaren 1980 werden er echter stelselmatig schutterstorens uit deze periode gesloopt, zodat er vandaag slechts een zestal bewaard zijn in Vlaanderen. Dit unieke erfgoed, dat in

de ons omringende landen ontbreekt, is dan ook bedreigd. De laatste getuigen ervan zijn zeldzaam geworden.

- Schutterstorens getuigen van de streekverbonden die schutters uit steden en dorpen verenigden. Daardoor konden plattelandse schuttersgildes, die enkel over een staande wip in openlucht beschikten, in een wintertoren in de stad (meestal makkelijk bereikbaar met de trein of de tram) ook in de winter de strijd aangaan met andere schutters.
- Het ensemble van de schutterstoren of Toewip en de herbergpui (1936) in Leuven vormt een gaaf bewaard voorbeeld van een door een brouwerij bij een herberg uitgebate toren. Dat de naar de brouwerij genoemde Toewipmaatschappij "De Eendracht" van 1937 niet teruggaat op één van de oude Leuvense schuttersgildes, getuigt van de grote populariteit van het handboogschieten tijdens het interbellum.

Architecturale waarde:

- De herbergpui van 1936 is op de oude rooilijn ingeplant en springt vooruit ten opzichte van de dieper gelegen nieuwe rooilijn van 1921. Verspringende rooilijnen tussen buurpanden en zelfs binnen één pand zijn kenmerkend voor deels vernietigde Leuvense straten die na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd werden.
- De 32 meter hoge Toewip van 1936 rijst als een beeldbepalend volume boven de herberg "In de Toewip" en de omgevende panden uit. De licht schuine inplanting geeft een speelse toets aan de obeliskvormige toren. Zoals gebruikelijk was de metalen skeletconstructie van de Toewip oorspronkelijk bekleed met kunstleien en geleed door boven elkaar geplaatste ramen, wat nog afleesbaar is in de binnentorens. De Toewip is daarmee herkenbaar als een interbellumschutterstoren. Uniek is dan weer dat de inspectieschachten bij de Toewip toegang gaven tot het nu verwijderde, sierlijke balkon dat rondom de top liep. Zeldzaam is ook de opdeling in twee ruime binnentorens met elk een staande wip. Via een schuifstelsel met wieltjes worden de prangen met de "vogels" met een touw op en neer gehesen op de metalen wippen. Ook de verticale plankenbebording benadrukt de spectaculaire hoogte van de taps toelopende binnentorens. De boven elkaar geplaatste binnenluiken herinneren aan de vroegere ramen die voor zenitaal licht zorgden bij een schieting.
- Op de schuttersvloer is de ingenieuze metalen skeletconstructie met forse hoekpilonen en schuine schoren duidelijk afleesbaar. Door de uitzonderlijke en brede korfboogopening in de noordwand van de schuttersvloer (verbinding met de gelagzaal) vangt een sierlijk metalen straalwerk tussen de korfboog en de hoekpilonen het krachtenspel van de skeletconstructie erboven op. Ook vanaf de vaste ladders in de inspectieschachten valt de complexiteit van de constructie op.
- De massale bouw van schutterstorens tijdens het interbellum was het gevolg van convergerende maatschappelijke en technische evoluties. Enerzijds was er de groeiende vraag van de succesvolle schuttersmaatschappijen om ook in de winter te kunnen boogschieten. Anderzijds werd constructietechniek in metaal goedkoper en dus toegankelijk. Brouwerijen en schuttersmaatschappijen wendden dus de best voorhanden zijnde techniek aan om hun torens te bouwen. Ook de art-deco-architectuur uit 1936 van de herbergpui aan de straatzijde straalt deze moderne attitude uit. Het voorgeplaatste gevelfront met verdiept portaal en gevelbrede vensters werd door het Brusselse Huis Claes bekleed met kleurrijke tegels, geïmporteerd uit Tsjecho-Slovakije.

2.2. Motivering van het type bescherming

De schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: *"een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende*

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Dit beschermingsstatuut wordt gekozen omdat een monumentenbescherming het meeste kansen biedt op het toekomstige behoud van de erfgoedwaarden van de schutterstoren en de herbergpui in geglazuurde tegels. Bij de schutterstoren liggen de erfgoedwaarden zowel in het exterieur als in het interieur.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De schutterstoren is kadastraal bekend als Leuven, 2de afdeling, sectie B, perceelnummer 44C (deel). Enkel de herbergpui in geglazuurde tegels en de eigenlijke schutterstoren worden beschermd.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Inventaris Onroerend Erfgoed – vastgesteld Onroerend Erfgoed – erfgoedcluster stad Leuven:

- "Café met gelagzaal en gesloten wip In de Toewip" is opgenomen in de vastgestelde inventaris (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/116690>).
- Het perceel is opgenomen in de Vastgestelde archeologische zone "Historische stadskern van Leuven" (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11901>).
- Het perceel is opgenomen in de UNESCO werelderfgoed bufferzone "Parochiekerk Sint-Pieter met belfort: buffer" (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15021>).
- De schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels is door de stad Leuven opgenomen in de Erfgoedcluster Middeleeuwse stadskern en poortstraten ([Pand in een erfgoedcluster verbouwen | Stad Leuven](#)).

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

2.4.2. Omgeving:

- De schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde.
- Omgevingsvergunning OMV_2023075604 werd op 25 augustus 2023 onder voorwaarden goedgekeurd door het College van Burgemeester en Schepenen. Voor de omschrijving: zie onder 1.2 Situering van de schutterstoren in Leuven.
- Omgevingsvergunning OMV_2023150640 werd op 26 januari 2024 goedgekeurd door het College van Burgemeester en Schepenen. Deze beoogt een aanpassing van het dakvolume tegenover de eerder verleende vergunning van 25 augustus 2023.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken. De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Als voor de handelingen aan of in beschermd goederen een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen of voor het verkavelen van gronden, een omgevingsvergunning voor de exploitatie van een gedeelte inrichting of activiteit, een vergunning, toelating, machtiging, ontheffing of afwijking overeenkomstig de bepalingen van het Bosdecreet van 13 juni 1990, het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu of het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning vereist is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

Beschermingsdossier: Schutterstoren of Toewip met herbergpui in geglazuurde tegels, monument

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

HEEREN E. 2019: *Stad Leuven start met herbestemmingsonderzoek voor gebouw café Toewip? Nieuws 1 oktober 2019* [online], <https://www.robtv.be/nieuws/wat-gebeurt-er-met-de-hoge-boogschutterstoren-85678> (geraadpleegd op 8 november 2023).

MERTENS B. 2015: *Café In De Toewip staat te koop* [online], [Café In De Toewip staat te koop | Leuven | hln.be](https://www.hln.be/leuven/caf%C3%A9-in-de-toewip-staat-te-koop) (geraadpleegd op 8 november 2023).

SCHOUPPE W. 2020: *Koepel wil bescherming én meer investeringen in alle schutterstoren na verwoestende brand in Wetteren* [online], <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/15/koepel-wil-bescherming-en-meer-investeringen-in-alle-schutterstoren/> (geraadpleegd op 8 november 2023).

UYTTERHOEVEN R. 1983: *Leuven, Bierstad door de eeuwen heen: Een uniek brokje lokale geschiedenis rond brouwen en drinken met documenten van de 17de tot de 20ste eeuw*, Kessel-Lo, figuur 37.

VLAS-SPORTIV 2009: Film "Traditional sport Flanders Popinjay" [online], <https://www.youtube.com/watch?v=qFxbwXh2z6g> (geraadpleegd op 8 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Diestsestraat* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/8152> (geraadpleegd op 24 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Café met gelagzaal en gesloten wip In de Toewip* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/72807> (geraadpleegd op 24 november 2023).

STADSARCHIEF LEUVEN, Modern Archief, dossier 96586 (bouwvergunning 30.06.1936).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastralmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.4. Documentatie: historische context van de schutterstorens

In de documentatiebijlage *Van middeleeuwse schuttersgilden tot schutterstorens* wordt de historische context van de schutterstorens uit het interbellum en het eerste naoorlogse decennium geuid. Ook wordt dit erfgoed typologisch benaderd.